

LEXIS | We know books

Alexei Mateevici (16 martie 1888, Căinari, Tighina – 13 august 1917, Chișinău). Poet, publicist, traducător. Învăță la Școala Duhovnicească și la Seminarul Teologic din Chișinău (1897-1910), la Academia Teologică din Kiiv (1910-1914), după absolvirea căreia revine la Chișinău și activează ca profesor de limba greacă la Seminar. În 1915, în calitate de preot militar, pleacă pe frontul din Galiția. Peste un an este transferat pe Frontul Românesc. Debutul literar și-l face în ziarul *Basarabia* din 20 septembrie 1906 cu prima parte din corespondența *Chestia preoțească*. Adevăratul succes literar al lui Mateevici se produce la începutul lui 1907, când publică în ziarul *Basarabia* și *Viața Basarabiei* poeziile: *Cântecul zorilor*, *Țăranii*, *Eu cânt și în zarea anilor*. Semnează articole cu caracter politic (*Lupta moldovenilor pentru drepturi*, *Datoria noastră*, *Ce ne trebuie nouă*), precum și cu caracter științific (*Obiceiurile și rânduielile nunții la moldovenii basarabeni*, *Colindele Crăciunului* ș.a.). Colaborează la revistele *Luminătorul*, *Cuvânt moldovenesc*, *Kișiniovskie eparhialniiie vedomosti*, în paginile cărora continuă să publice articole pe teme de lingvistică, folclorică, etnografie, istorie. La 18-19 iunie 1917, Mateevici ține două prelegeri de istorie a literaturii române la cursurile de limbă românească pentru învățătorii moldoveni. În prima zi citește capodopera creației sale – poezia *Limba noastră*, ulterior pusă pe note de către compozitorul Alexandru Cristea, poezie care, actualmente, este Imnul de Stat al Republicii Moldova.

Eugen Lungu (născut la 1 octombrie 1949, în Hăsnășenii Mari, Drochia) este critic și istoric literar. A absolvit, în 1975, Universitatea de Stat a Moldovei. A fost redactor, redactor-șef adjunct la Editura Literatura Artistică (ulterior Hyperion), redactor-șef la Editura Enciclopedică. A lucrat la ziarul și revistele *Columna*, *Sfatul Țării*, *Basarabia*, *Sud-Est cultural* ș.a. Din 1995, redactor-șef al Editurii Arc.

A publicat volumele: *Raftul cu himere*, Editura Știința, 2004; *Spații și oglinzi*, Editura Prut Internațional, 2009; *Panta lui Sisif*, Editura Cartier, 2014; *Poetul care a îmbrățișat luna*, Editura Prut, 2014; *De ce spunem așa*, 1, Editura Arc, 2014; *Complexul Orfeu*, Editura Arc, Chișinău, 2019; *Artă și critică*, Editura Prut Internațional, Chișinău, 2019; *Memorie și ficțiune*, Editura Știința, 2024; *De ce spunem așa*, 2, Editura Arc, 2024.

Laureat a numeroase premii din România și Republica Moldova, membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și al Uniunii Scriitorilor din România, membru al PEN-Clubului Internațional.

Alexei MATEEVICI

Poezii

Ediție îngrijită și studiu introductiv
de Eugen LUNGU

POLISALM

Cuprins

<i>Alexei Mateevici. Mitul și opera</i>	5
<i>Alexei Mateevici. Dialog epistolar</i>	67
<i>Teodosia Novițki-Mateevici. Monolog diaristic</i>	75
Cântecul zorilor	81
Țăranii	84
Țara	86
Eu cânt	89
În zarea anilor	91
Atunci când soarele apune	93
Pocăința hoțului	94
Mângâiere	96
Cina cea de taină	97
Hristos au înviat	98
Cântecul clopotului	100
Un vis dorit	102
Mântuirea	104
Un sfat	106
Roagă-te	107
Lumina cea de seară	108
Psalmul al 83-lea	109
Intrarea Domnului Iisus Hristos în Ierusalim	111
Îngerul și mironosițele	114
În dimineața duminicii	116
Înălțarea la cer a Domnului Iisus Hristos	119
Fratelui creștin	121

Căutarea lui Dumnezeu	122
Noaptea nașterii	124
În Betleem	128
Hristos pruncul	129
Hristos	130
Mama	131
Limba noastră	133
Văd prăbușirea	136
Cântec de leagăn	137
Atâtea chipuri	139
Pietre vechi	140
Basarabenilor	142
Frunza nucului	144
Unora	146
La Noul-Neamț	148
Deasupra târgului Bârlad	151
Muncitorul	153
Fie voia ta!	158
Hristos după cina cea de taină	165
Cântarea slavei	168
Hristos în biserica Ierusalimului	172

Poetul născut dintr-un mit... (postfață de Iurie Colesnic) 179

Editura Polisalm

Bd. Petru Zadnipro, nr. 15/2, of. 23, MD2044, mun. Chișinău

Email: poltrom.md@gmail.com

Tipar: Bons Offices

Aprobat de Comisia de selecție pentru editarea cărții naționale și editat
cu contribuția Ministerului Culturii al Republicii Moldova.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Mateevici, Alexei.

Poezii / Alexei Mateevici; ediție îngrijită și studiu introductiv de Eugen Lungu. –

[Chișinău]: Polisalm, [2025] (Bons Offices). – 180, [3] p.

Editat cu contribuția Ministerului Culturii al Republicii Moldova.

ISBN 978-9975-3678-5-1.

821.135.1(478)-1

M 47

Alexei Mateevici. Mitul și opera

Alexei Mateevici este poetul-simbol al Basarabiei. Nimeni de la noi nu a adunat atâta glorie (nu numai literară...) cu o singură poezie! De o valoare artistică modestă, *Limba noastră*, printr-un neobișnuit concurs de împrejurări, a fost scrisă și lansată exact în momentul când istoria o aștepta cu febrilitate. Însăși povestea zămislirii și impunerii ei în conștiința popoarelor are ceva de aventură byroniană. Concepută la Chișinău și tipărită în *Cuvânt moldovenesc*, autorul mai încercând unele modificări ale versurilor pe frontul de la Mărășești (hazardul sau destinul a vrut ca anume acest tânăr basarabean să se afle în focul unei bătălii cu aura legendei pentru români!), primită cu aplauze nedismulate de congresul învățătorilor moldoveni, republicată de zeci, poate de sute de ori în presă, creștomatiți, manuale și volume aparte, acceptată scrâșnind de sovietici, dar adaptată de propaganda comunistă pentru propriile necesități, tocmai de aceea și cenzurată (strofa a șaptea, cu un ușor abur religios în ea, a fost mereu eludată din edițiile apărute la Chișinău între 1952 și 1987), poezia a devenit un stindard al patriotismului moldoromân din clipa intrării ei în conștiința publică¹.

¹ Mihai Zamfir scria într-un articol din *România literară* (10 februarie 2012) intitulat „Lumini și umbre, I” despre o revistă editată de exilul românesc postbelic în Brazilia, adică de partea cealaltă a Atlanticului: „«Cetatea Luminii» – așa s-a chemat revista apărută în Brazilia anulului 1954, când în România noaptea se făcuse adâncă și fără speranță. [...] Nu avea prea mulți colaboratori activi «Cetatea Luminii» și atunci s-a apelat la versuri din Octavian Goga, George Coșbuc, Vasile Militaru ori Al. Mateevici: numele lor configurează deja o

Ca scenariul vieții celui care imnifica ai „luceferilor sfeșnici” să fie cât mai aproape de excepționalul byronian, Mateevici supraviețuia fizic fulminantului său succes doar două luni, căci murea de febră tifoidă contractată în tranșeele Primului Război Mondial. Abia împlinise 29 de ani. Un om neobișnuit în împrejurări neobișnuite.

Și în zilele noastre, poemul continuă să fie exploatat politic, inclusiv de sosiile comuniste – agrarienii românofobi. Cum Mateevici nu preciza în poem denumirea limbii, acest amănunt le lăsa mâna liberă foștilor conducători de partid și de colhozuri. Snegur, secondat de Lucinschi, pe atunci șef al parlamentului moldav, au abolit legea privind *Deșteaptă-te, române* și au făcut din poem imn de țară (22 iulie 1995). Poezia e trasă și azi în părți diferite, atât de proestici, cât și de provestici.

De fapt, această pronunțată coloratură politică, poemul a avut-o din momentul creării și citirii lui în fața celui mai indicat auditoriu – învățătorii moldoveni convocați în congres (18 iunie 1917). Scrisă în ajun, poezia exprima în cuvinte nemeșteșugite crezul intelectualității basarabene, îi reflecta starea de spirit și tocmai de aceea se monumentaliza în operă-cult.

Premisele istorice ale apariției poemului *Limba noastră*. Servituțiile limbii ca impuls creativ

Rapida și uriașa popularitate a poemului se explică, mai întâi, prin circumstanțele istorice de atunci. „Limba moldove-

---

constelație a naționalismului tristeții, mai ales dacă îi adăugăm pe Aron Cotruș ori Radu Gyr...”. Astfel Mateevici intra în constelația mesianicilor și reconfigura *naționalismul tristeții*, cum definea extraordinar de plastic Mihai Zamfir această înregimentare.

nească” în fosta gubernie țaristă nu exista în strategiile de stat, deși o vorbeau majoritatea localnicilor. Situația ei a devenit pur și simplu umilitoare, mai ales după moartea lui Alexandru I (1825), când, în ciuda făgăduielilor inițiale, este rapid înlocuită de rusă. Școala, Biserica, justiția ș.a. vor funcționa doar în baza limbii ruse, rusificarea producându-se forțat. Spre exemplu, preoții care nu știau sau refuzau să predice în limba rusă erau pur și simplu alungați din rândurile clerului. În 1917-1918, chiar în Sfatul Țării, organ politic care aduna pe cei mai activi și pe cei mai pregătiți intelectuali autohtoni, discursurile se țineau doar în rusește. Deputații care s-au arătat apoi cei mai aprigi unioniști erau încă, pentru moment, ezitanți și nu-și închipuiau destinele Basarabiei în afara Rusiei. Sunt concluziile istoricului Ion Țurcanu din studiul în curs de apariție *Sfatul Țării. Istoria zbuciumată a unei importante instituții politice basarabene din anii 1917-1918*: „În ședința din 16 ianuarie 1918, la care fusese ales prim-ministru, D. Ciugureanu făcea această remarcă: «Noi am fost educați cu toții prin opera clasicilor ruși pe care îi apreciem foarte mult și, prin urmare, avem o singură orientare – cea rusească. Dar oare putem vorbi acum despre o orientare rusească? E dureros să o spunem, dar este adevărat că Rusia nu mai este, ea se descompune și procesul descompunerii merge tot mai departe. După părerea mea, acum este posibilă doar o singură orientare – moldo-basarabească»”.

Și în acest mare for, care va înfăptui Unirea, cuvintele *român, românesc* sunt evitate o perioadă, mai ales expresia *limba română* cu referire la limba vorbită de basarabeni. Se ajungea în acest sens la curiozități. Revista *Școala moldovenească*, fondată de O. Ghibu, publica în primul său număr (începutul anului 1917) poezia lui Gh. Sion într-o formă adaptată situației. O. Ghibu își amintește de numărul 1 al revistei: „Acolo poezia era intitulată «Limba moldovenească», zicându-se că «moldo-

vanul o iubește ca sufletul său» și îndemnându-se: «Ah, vorbiți moldovenește, pentru Dumnezeu!»

Abia începând cu 1918 sintagma tabu va intra treptat în vocabularul obișnuinței. Până atunci s-a dat o adevărată luptă politică pentru a acorda „limbii moldovenești” dreptul la existență. Alogenii s-au opus *unguibus et rostris* tendinței majoritarilor de a atribui acestei limbi statutul de limbă de stat. Ion Țurcanu: „Treptat, în Parlament unii deputați moldoveni, ca Buzdugan, Crihan, Pelivan, Bivol, Bogos ș.a., aveau să vorbească tot mai des în limba română. Nu este deloc lipsit de interes faptul că, dacă în primele luni ale activității Sfatului Țării toți deputații vorbeau rusește, în ședința din 14 mai 1918 deputatul V. Mândrescu își cerea iertare de la colegii săi din Blocul Moldovenesc că era nevoit să vorbească în limba rusă, pentru a fi înțeles corect, zicea el, de întreaga asistență. Astfel, în pofida rezistențelor pe care le întâlnea și a urmărilor grave ale dominației țariste, limba română se impunea tot mai mult, așa încât, odată cu încetarea procesului rusificării, începea să se manifeste o tendință contrară, aceea de pătrundere a cuvintelor române în limba rusă, fenomen pe care un epigramist glumeț avea să-l semnaleze în oficiosul *Sfatul Țării* după cum urmează: „*Cunosc cele două limbi,/ Și când una pe-alta schimbă,/ Foarte multe-a lor cuvinte/ Își pierd sensul dinainte.// Gândul meu nu-i năzdrăvan,/ Dar îl apăr pân' la culme/ Că-n ruseasca mea pătrunde/ Lexicul basarabean*”.

La fel de anevoios s-a produs trecerea la limba națională și în învățământ. În aprilie 1917 are loc Primul Congres al Învățătorilor de diferite naționalități. Onisifor Ghibu evoca mai târziu acea ședință, rămânând profund mirat că nimeni din sală nu pronunța un cuvânt în limba populației majoritare: „Se convocase pe zilele de 11-14 aprilie 1917, la Chișinău, congresul tuturor învățătorilor din Basarabia, spre a-și spune cuvântul cu

privire la viitoarea organizare a statului rusec și la rolul pe care urmează să-l aibă, de aici înainte, școala și învățătorul.

Se adunaseră vreo 500-600 de învățători.

M-am dus și eu să văd această adunare, care se ținea în vasta sală eparhială din Chișinău. Mare mi-a fost mirarea când, strecurându-mă printre rândurile *ucitelilor*, n-am auzit de nicăieri măcar o vorbă românească”. Deci acesta era contingentul! În cadrul lucrărilor s-a pus problema trecerii școlilor din ținut la predarea în „limba moldovenească”. Momentul este reconstituit și de Paul Vataman în cartea sa *Figuri sorocene*: „Vasile Sacară, ajutat de mai mulți învățători din județul Soroca – între alții Teodor Bologa –, a cerut introducerea în școală a limbii moldovenești, dar a fost combătut de învățătorii străini. Aceștia susțineau că: «Moldovenii, neavând o limbă destul de bogată, nu pot avea nici școală moldovenească». Acest argument îl aducea și directorul învățământului primar din Basarabia, Sîromeatnikov, care a asemuit limba noastră cu cea a laponilor”. Alogenul șovin susținea că moldoveneasca are doar câteva sute de cuvinte și acestea ar fi insuficiente pentru predarea în școli. Se spune că Ion Buzdugan, învățător și poet, s-a prezentat la următoarea ședință cu o Biblie uriașă pe care a pus-o în văzul tuturor pe tribună și, adresându-se îndeosebi lui Sîromeatnikov, i-a propus să numere câte cuvinte are „limba moldovenească”. Buzdugan a mai arătat participanților la congres și câteva manuale „scrise de arhimandritul Gurie. Dar congresiștii, înfuriați, au început să răcnească: «Aceste cărți sunt românești și nu moldovenești. Nu vrem să învățăm o limbă străină de poporul moldovenesc din Basarabia»”. La fel de inspirat s-a dovedit a fi și Vasile Sacară, care „i-a spus lui Sîromeatnikov că susținerile sale nu corespund cu adevărul, ci sunt vorbe perfide ale unui cămătar care, după ce sărăcește pe împrumutător, își bate joc de acesta, fiindcă e nevoie și prost îmbrăcat”. Paul Vataman conchide apoi cu amărăciune: „Zadarnică a fost stră-

dania luptătorilor. Formula *naționalizării școlii* n-a fost adoptată de congres și străinii au ieșit, deocamdată, biruitori”.

Sigur că nu în fața acestui auditoriu dominat de alogeni și-a citit Mateevici poemul său. Dacă l-ar fi avut scris la acea dată și ar fi încercat să-l declame acolo, mai mult ca sigur că ar fi fost huiduit cum au fost fluierați și ceilalți oratori moldoveni. Așa că precizarea pe care o face autorul *Limbii noastre* la începutul poemului e foarte importantă: „*La deschiderea cursurilor de învățatori moldoveni în Chișinău, 18/VI – 1917*”. În pofida alogenilor, forurile pedagogice din capitala ținutului decideau totuși trecerea la predarea în „limba moldovenească”, iar pentru buna funcționare a școlilor se organizau cursuri speciale de perfecționare a învățătorilor. Împotriva cursurilor au protestat nu numai alogenii, dar și mulți învățatori „moldoveni[,] elemente netrebnice care credeau că nu este nevoie să învețe limba maternă”. S-au scris petiții, s-au făcut proteste împotriva trecerii școlilor ținutale la alfabetul latin și limba română de studiu. (Ce istorie mașteră am avut, de ne-a pus să mai trecem încă o dată, pe la 1989, prin același calvar!) Paul Vataman subliniază, în cartea citată mai sus, rolul hotărâtor al lui Simion Murafa în lupta pentru deschiderea cursurilor: „S. Murafa a mers și mai departe: «Destul cu ruseasca! – a încheiat el. Iar dacă nu s-or găsi învățatori de ajuns să vrea examen, om închide școlile pe un an de zile. Am avut zeci de ani o școală care n-a adus niciun folos pentru norod. Ce are să fie de-om mai aștepta un an școala noastră».

Lupta continuă în afara comisiei școlare. Astfel, în ziua de 17 iulie, grupul de vreo 50 de învățatori, adunați în sala eparhială, scot, în numele învățătorimii, o rezoluție, contra examenelor, și cer închiderea imediată a cursurilor.

A fost o consternare generală printre adevărații naționaliști”.

Minoritarii alogeni și moldovenii inconștienți fac tot posibilul pentru a sabota cursurile. O nouă intervenție a inflexibilului

S. Murafa este decisivă: „În tumultul acesta, S. Murafa, nemai-putând răbda, a cerut cuvântul și, cu vocea tremurândă de indignare și emoție, întrerupt de provocatori, a propus: «Școlile din satele moldovenești, ai căror învățatori n-au avut ocazia să urmeze cursurile de limbă românească, să nu se deschidă până ce învățătorii nu vor urma cursurile de toamnă. Leafa să li se plătească totuși până și lor li se va putea da cursuri și examene».

«Poporul acesta, adaoase Murafa după propunere, care a plătit până acum ca să i se facă rău cu o limbă străină, va putea plăti acum, pe câteva luni, câțiva învățatori ca să nu i se mai facă rău.»

Vorbele lui Murafa și-au avut, pentru a doua oară, efectul salvator. Dușmanii au fost dezarmați și au cedat”.

Prin urmare, cei veniți la cursuri erau dascălii care acceptaseră „limba moldovenească” (citește: *româna*) ca limbă de lucru la ore. Spiritul celor treziți *din somn de moarte* era astfel cel mai fertil teren pe care puteau să cadă troheii poemului! Cadrele didactice își obținuseră, prin eforturi teribile, dreptul de a vorbi și a preda în limba lor maternă! De aici și magia electrizantă care i-a cucerit pe toți din prima clipă a lecturii poeziei!

* * *

A ne entuziasma astăzi (doar!) de frumusețea tropilor din poem fără a pătrunde esența demersului comprimat în versuri ar însemna, de fapt, să mergem iarăși cu naivitate pe mâna propagandei sovietice. Fiindcă exegetica de ieri analiza cu dibăcie abilă metaforele poeziei fără a răspunde la cele mai grave întrebări ce se desprindeau din metatext: de ce *o limbă ca o comoară zace infundată în adâncuri*? De ce această *limbă sfântă, limba vechilor cazanii*, e aleasă să *ridice slavă-n ceruri, să ne spuie-n hram și acasă veșnicile adevăruri*, dar n-o face? De ce *graiul e ruginit de multă vreme*, e acoperit de *slim* (regionalism; strat de

murdărie de pe pielea nespălată, de pe îmbrăcămintea purtată mult și neningrijită sau de pe obiectele mult folosite și necurățate; jeg) și de *mucegai*? Și de ce moldovenii se *plâng amarnic că li-i limba prea săracă*, dar mai ales – cea mai dură interogație retorică, la limita revoltei pentru o blândă față bisericească – de ce acest *grai geme în uitare*, iar neamul care îl vorbește trebuie să se trezească *din somn de moarte*? Cine și de ce l-a anesteziat până la inexistență?

Mateevici a scris din miezul acelei istorii frământate și era perfect conștient de lipsa de drepturi a moldovenilor și de servituțile limbii pe care o vorbeau conaționali săi. De aceea una dintre ideile centrale ale poemului e clară și fără echivocuri – *limba noastră*, cum îi spune Mateevici, e marginalizată, și-a pierdut rostul ei normal și mucește prin nefolosire. Poetul formulase acest adevăr încă mult înainte de a fi compus poemul. Ideea transpare din articolele sale publicate în 1906 în ziarul *Basarabia*. Aproape fiecare luare de atitudine a lui Mateevici din această publicație atinge neapărat și problema limbii: „Începutul binevoienței pentru limba moldovenească are mare însemnatate pentru alegeri la noi în Basarabia, cari ne așteaptă de curând” (*Lupta moldovenilor pentru drepturi*, în *Basarabia* din 12 noiembrie 1906). Sau: „Dacă moldovenii noștri pân-în vremea de astăzi au stat obijduiți în întunec, apoi asta din pricină că au fost atât de chinuiți în traiul lor, atât de lipsiți de cele mai trebuincioase trupului, inimei și minței, că nici n-au știut că mai este ceva pe lume, afară de bordeiele lor sarace și pustie. Ei nici n-au auzit de bunurile învățătorei în limba-mamă, nici nu ș-au putut închipui ce plăcere simți, când citești o carte scrisă în limba care-o auzi și o vorbești din leagăn. Iar despre drepturile cetățenești nici nu-i de grai. Toate acestea un lung șir de ani au fost pentru ei necunoscute” (*Datoria noastră*, în *Basarabia* din 19 noiembrie 1906).

Din păcate, nimeni nu a analizat poemul din perspectiva structurilor temporale (prezent, trecut, viitor) alternate de Mateevici în discursul liric, raportul acestora evidențind tranșant o suită de adevăruri eludate de exegetica sovietică.

Prima senzație, șocant-deductivă a cititorului, imediat după lectura poeziei, e că „limba moldovenească” e mai mult o limbă a *trecutului* – fiți atenți la încărcătura semantică a terminologiei ce ține de vremurile de odinioară în raport cu uzanțele limbii: *vechi izvoade, povestiri din alte vremuri, limba vechilor cazanii, uitarea, bătrânii au rostit-o cândva, sfințind prin sudori țara ș.a.*

E o evidență care se remarcă din start: momentele astrale ale acestei limbi s-au consumat în vremi de mult apuse.

Prezentul e marcat doar printr-o suită de *reflexe folclorice* care străbat, de fapt, tot din trecut, căci au fost create cândva (*Limba noastră-i numai cântec*, / *Doina dorurilor noastre*; *Limba noastră-i frunză verde ș.a.*), dar și prin nemuritoarele frumuseți ale plaiului (există *zări albastre, Nistrul lin, codrii veșnici* etc.). În prezent, accentuează poetul, această limbă *o mai plâng și o mai cântă doar țărării și doar pe lângă vatra lor*.

Despre trecutul și prezentul limbii poetul scrie la modul constatativ în strofele 1-6 și a opta. *Viitorul* ei e desemnat în ultimele trei strofe și e plin de incertitudini. Formele verbale ale viitorului comunică doar un șir de virtualități: *Și-ți avea în revărsare/ Un potop nou de cuvinte; Nu veți plânge atunci* că vi-i limba săracă; *Și-ți vedea cât e de darnic/ Graiul țării; Răsări-va o comoară* etc.

Și strofa a șaptea, blamata, se înscrie sub incidența unui *viitor dubitativ* – prezumțiile autorului poate că se vor împlini; dar poate că nu!... – cu mica serie de verbe-cheie la conjunctiv: *Limba noastră îi aleasă* (e destinată!)/ *Să ridice slavă-n ceruri,/ Să ne spuie-n hram și-acasă/ Veșnicile adevăruri*. Pentru a testa